

ELŻBIETA GRUSZCZYŃSKA

JOANNA ZACHARSKA-BŁASZCZYK

UWARUNKOWANIA, DETERMINANTY I EFEKTYWNOŚĆ W RAMACH WOLONTARIATU NA RZECZ POTRZEBUJĄCYCH

W obecnej dobie jest wiele możliwości spędzania wolnego czasu. To, w jaki sposób go wykorzystamy, zależy od nas samych. Na wychowanie dzieci i młodzieży ma wpływ oczywiście wiele czynników. Z. Melosik pisze, iż analiza wybranych popularnych kontekstów kultury współczesnej ma znaczący wpływ na to, jak kształtuje się tożsamość młodego pokolenia i na to, jak w przyszłości będzie ona funkcjonowała w społeczeństwie. Należy poruszać temat tożsamości i starać się wpływać na jej kształtowanie w sposób korzystny dla ogółu społeczeństwa. Autor widzi w tym jednak pewien paradoks.

Oto bowiem z jednej strony powstają różnorodne teorie i koncepcje wychowania, których autorzy próbują odpowiedzieć na pytanie: jak wychowywać? Z drugiej strony, w praktyce mamy do czynienia ze «swoistym przesunięciem socjalizacyjnym» (Z. Kwieciński) – tradycyjne instytucje socjalizacji (rodzina, szkoła, Kościół) tracą na znaczeniu, a ich rolę przejmują w sposób inwazyjny: grupa rówieśnicza oraz mass media i szeroko rozumiana kultura popularna¹.

Jak zauważył Z. Melosik, w naszej rzeczywistości kulturowej występuje wiele sprzecznych prawd rywalizujących ze sobą, sposobów postępowania ścigających się o „status kreatywności” (Z. Melosik). Nie ułatwia to jednostce odnalezienia

¹ Z. MELOSİK. *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*. Warszawa 2006 s. 68.

się w świecie, w którym przyszło jej żyć. Natłok idei, myśli i poglądów stwarza pewien rodzaj dyskomfortu i często przypadek decyduje o wyborze drogi, jaką młody człowiek będzie podążał.

Ważnym aspektem wielu rozważań jest kultura konsumpcji, tak popularna w obecnych czasach. Z. Melosik słusznie zauważył, że

[...] świat konsumpcji stał się dla młodego pokolenia światem normalnym, naturalnym i obowiązującym².

Podstawową kategorią ideologii konsumpcji jest przyjemność. O ile w przeszłości obowiązujące doktryny propagowały życie ku chwale Boga, a osobiste cechy człowieka stanowiły «kapitał» dla mądrej inwestycji, o tyle dziś obowiązkiem obywatela – o czym dowiaduje się on już od najwcześniejszych lat swojego życia – jest przyjemność i radość³.

Z. Bauman natomiast pisze o konsumeryzmie, który według niego, oprócz cech konsumpcji, posiada jeszcze dwie inne. Jedna z nich, według Z. Baumana, kieruje się logiką „wiecznego niezaspokojenia”. Druga cecha, to przeważający wpływ zachowania konsumpcyjnego, jaki objawia się zarówno w życiu społecznym, jak i prywatnym.

Wzory relacji do «przewrotu konsumpcyjnego» przenoszą się na inne dziedziny życia ludzkiego, osobistego, które zdawałoby się z konsumpcją nie mają nic wspólnego – takie na przykład jak: zróżnicowanie społeczne, partnerstwo, zamieszkiwanie, kontynuowanie i zrywanie stosunków międzyludzkich, budowanie własnej tożsamości, stosunek do problemu społecznej przynależności do wspólnoty, z którą się człowiek identyfikuje⁴.

Można by powiedzieć, że ów komercjonizm może występować w przypadku zamierzonej i zorganizowanej pomocy potrzebującym w ramach wolontariatu. Jednostka niosąca pomoc odczuwa potrzebę działania na rzecz innych osób, a motorem napędzającym jest satysfakcja i poczucie „spełnienia” (rozumianego raczej jak stan, w którym chcielibyśmy znajdować się stale). Motywacja i „spełnienie” są samonapędzającą się machiną. W przypadku wolontariatu człowiek kierujący się wyłącznie zachciankami opisywanymi przez Z. Baumana szybko zweryfikuje swoje zapatrywania na działania wolontariackie. Nie chodzi nam o to, by pomaganie było przymusem, ale by wypływało z wewnętrznych pragnień i potrzeb osób w nim uczestniczących. Z. Bauman sugeruje, iż owe pragnienia wynikają m.in. z chwilowej fascynacji, a po pewnym czasie okazują się zbyteczne i posiadanie ich nie ma wpływu na aktualne zapotrzebowanie.

To, czy dany człowiek będzie chciał pomagać innym, w dużej mierze zależy od wybranych wartości i tego, czy będzie zauważał problemy osób znajdujących

² Tamże s. 70.

³ Tamże.

⁴ Z. BAUMAN. *Konsumeryzmu ofiary towarzyszące*. Wrocław 2008 s. 14.

się w jego otoczeniu. Empatia i chęć niesienia pomocy innym wynikają zarówno z potrzeby emocjonalnej, jak i odpowiedzialności. Bardzo ważną rzeczą jest uświadomienie społeczeństwu, że są osoby, które potrzebują pomocy. Może się ona wyrażać zarówno w konkretnych działaniach, jak i we wsparciu psychicznym. U. Dębska pisze:

Koniecznym więc staje się uwrażliwienie na potrzeby osób innych, tych które nie są w stanie być «dochodowymi» dla kraju, które nie są w stanie upomnieć się o swoje. Chodzi o to, by w pogoni za dobrobytem nie zatracać humanitarnego aspektu naszego życia, szacunku dla człowieka, jego godności i pomagać mu dojrzewać w świadomości, że «miarą wielkości człowieka jest jego odpowiedzialność za to, co czyni oraz w jaki sposób realizuje swoje człowieczeństwo» (Jan Paweł II 1994)⁵.

Wolontariat jest tworem specyficznym i ciągle budzącym wiele kontrowersji. Od zawsze nurtują nas pytania: czy pomagać potrzebującym i w jaki sposób? Wiadomo na pewno, iż nie należy wyręczać osób potrzebujących, a raczej wspierać je, pomagać i wskazywać odpowiednią drogę. Spory również toczą się o to, czy wolontariusz może być osobą bez kwalifikacji z danej dziedziny.

Czym właściwie jest wolontariat?

Według *Wieży Babel. Słownika wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty*

[...] wolontariusz to osoba, która z własnej woli pracuje gdzieś za darmo, np. w szpitalu, w redakcji gazety, w telewizji, firmie handlowej lub ubezpieczeniowej – po to, by zdobyć doświadczenie, praktykę w zawodzie. Wolontariat to praktyka odbywana z własnej woli, bezpłatna, ale zazwyczaj dająca szansę na otrzymanie dobrej pracy⁶.

Można by powiedzieć, że wolontariat (łac. *volontarius* – dobrowolny) jest poświęceniem czasu i energii na rzecz społeczności lokalnej, osób spoza rodziny, rozwoju środowiska itp. Działalność wolontariacka ma charakter bezpłatny, z wyjątkiem zwrotu kosztów poniesionych w związku z wykonywanym świadczeniem.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest wolontariat. Natomiast jego celem głównym jest weryfikacja problematyki uwarunkowań, determinantów i efektywności w ramach wolontariatu na rzecz potrzebujących. Autorki skoncentrowały się na ustaleniu powyższych kwestii, na analizie literatury przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wolontariatu jako pomocy drugiemu człowiekowi, determinantów uczestnictwa w wolontariacie, efektywności takiego rodzaju pomocy oraz jej wpływu na drugiego człowieka. Na potrzeby niniejszego opracowania postawiono tezę o następującej treści: Zakłada się, iż siłę wolontariatu

⁵ U. DĘBSKA. *Poszerzyć granice serca – o wyższą jakość życia osób niepełnosprawnych*. Wrocław 1999 s. 133.

⁶ R. PAWELEC. *Wieża Babel. Słownik wyrazów obcych nie tylko dla gimnazjalisty*. Warszawa 1999 s. 613.

można znaleźć we wszystkich pokładach osobowych i mobilizujących poszczególnych ludzi, ich chęci pomagania innym. Aktywność wolontariatu można przejawiać w każdej dziedzinie aktywności społecznej.

W każdym z obszarów: edukacji, kultury, opieki, ekologii, bezpieczeństwa publicznego i zdrowia, organizowania czasu wolnego, życia religijnego, duchowego, akcji charytatywnych można się spełniać jako wolontariusz i pomagać drugiemu człowiekowi. Przeprowadzono analizę polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu dotyczącej wolontariatu. Autorki podjęły próbę charakterystyki uwarunkowań, determinantów oraz efektywności w ramach wolontariatu.

Wolontariat przybiera różne formy. Posiada różne oblicza i każda osoba może w nim znaleźć zajęcie, które będzie rozwijało jej pasje i umiejętności. Wolontariatem może być zwyczajna pomoc sąsiadowi albo działalność humanitarna. Ważny jest motyw i cel działania – niesienie pomocy innym. Wolontariat to taka instytucja, która w istotny sposób umacnia społeczność lokalne oraz wpływa na budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Funkcję wolontariusza pełnić może każdy, jednak nie we wszystkich miejscach, ponieważ są placówki i czynności, które wymagają spełnienia specjalnych warunków. Ważne może być posiadane wykształcenie, predyspozycje czy też kondycja fizyczna kandydata na wolontariusza. Na całym świecie ludzie, których porusza troska o drugiego człowieka, angażują swój wolny czas, swoje umiejętności i pieniądze w działanie na rzecz każdego, kto potrzebuje pomocy. Jednakże należałoby się zastanowić nad tym, czy faktycznie pomagamy innym całkowicie bezinteresownie, co decyduje o zachowaniu prospołecznym takiej osoby. Niektórzy ludzie uważają, że współcześnie nie robi się nic bezinteresownie. Każdy dba wyłącznie o własne korzyści. Są i tacy, którzy twierdzą, że człowiekiem, który pomaga innym, trzeba się po prostu urodzić. Trudno jest jednoznacznie odpowiedzieć, dlaczego ludzie chcą nieść pomoc. Warto się zastanowić nad tym, co też kieruje takimi osobami, co sprawia, że jedni ofiarują własne życie, by ratować innych, drudzy z kolei przejdą obojętnie obok najbardziej potrzebujących.

1. PROBLEMATYKA WOLONTARIATU JAKO SŁUŻBY DRUGIEMU CZŁOWIEKOWI

W Polsce istnieją długoletnie tradycje pracy społecznej, tradycja wzajemnego wsparcia, angażowania się na rzecz problemów osób potrzebujących. Osoby, które działają w ten sposób określano mianem społeczników, altruistów. Powszechnie znane są sylwetki takich osób, jak J. Korczak, H. Jordan czy też postacie literackie – dr Judym, Wokulski. Określenie «wolontariusz» nie zawsze było używane. W Polsce krótką historię wolontariatu i pomocy bliźniemu opisuje w swojej książce pt. *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce* dr E. Leś. Przedstawia

w niej historię niesienia pomocy innym ludziom na ziemiach polskich. Inicjatywy i postawy pierwszych królów, działalność opiekuńczo-edukacyjną zakonów sprowadzonych do Polski, energię dobroczynną przemysłowców z XIX i XX w., inicjatywy wybitnych Polaków okresu międzywojennego. Interesujący jest szerszy kontekst społeczny pojęcia wolontariatu, który funkcjonuje w państwach z wieloletnią tradycją niesienia pomocy. Określa on zarówno współczesne rozumienie tej działalności, jak też pokazuje obszary życia społecznego, w których pomagają wolontariusze. Wolontariat i pomoc są związane z potrzebą człowieka, aby zajmować się zmienianiem świata, rozwojem społecznym, a przede wszystkim wspieraniem osób najuboższych i wykluczonych. W dzisiejszym świecie takie działania są nadal potrzebne, a idea wolontariatu wciąż jest aktualna. Wolontariat w Polsce, w dzisiejszym tego słowa rozumieniu, funkcjonuje już od początku lat 90. XX w. W 1993 r. powstało w Warszawie Centrum Wolontariatu. To pierwsza tego typu instytucja w Polsce⁷.

Warto zauważyć, iż wolontariat to forma budowania aktywnego, otwartego i świadomego społeczeństwa obywatelskiego. Organizacje pozarządowe, ruchy i grupy samopomocowe, powstające, aby przeciwdziałać szkodliwym zjawiskom społecznym, nie mogłyby sprawnie funkcjonować, gdyby nie zaangażowanie wolontariuszy, siły sprawczej zmian w społeczeństwie, budowania społeczności i lokalnych relacji. Obecnie wolontariat i organizacje pozarządowe to elementy, które na stałe są już wpisane w codzienne życie wielu osób. Tak samo trwałe są działania instytucji wolontariatu w sektorze publicznym i środowisku pozarządowym⁸. Wolontariuszami są osoby, które niosąc pomoc innym, sprawiają, że ich życie jest łatwiejsze, a bardzo często dzięki owej pomocy nabiera sensu⁹.

Terminy «wolontariat» i «wolontariusz» trudno jest zdefiniować – literatura przedmiotu podaje wiele znaczeń. Jest pośród nich nieco przestarzałe już dziś rozumienie, określające wolontariusza jako osobę dobrowolnie wstępującą do wojskowej służby lub człowieka utożsamianego z pracami społecznymi¹⁰. Określenie «praca społeczna» może również być tożsame z wolontariatem, choć budzi negatywne skojarzenia z okresem PRL-u. W tamtych czasach wszelka praca społeczna zazwyczaj była wykonywana przymusowo, a zatem nieaprobowana przez osobę ją świadczącą. Zdaniem Z. Tokarskiego

[...] wolontariat jest definiowany jako działalność dla innych osób, wykracza swoim zakresem poza kategorię pracy społecznej, gdyż posiada w sobie

⁷ Zob. *Pomaganie nakręca mnie. Informator dla wolontariuszy*. Warszawa 2011 s. 6-7.

⁸ I. KUBIAK. *Nowe spojrzenie na stare problemy*. „Rocznik” 2002 nr 7 s. 33.

⁹ D. PIETROWSKI, M. MACIUŁA. *Od chaosu do ustawy*. „Rocznik” 2002 nr 7 s. 10.

¹⁰ *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*. Red. E. Sobol. Warszawa 1997 s. 1174.

aktywność, której celem np. jest zdobycie doświadczenia (odbycie stażu lub praktyka zawodowa) i w konsekwencji znalezienie zatrudnienia na stałe¹¹.

Niemniej jednak granica, która dzieli oba pojęcia, nie jest ścisła, ponieważ te obszary mogą posiadać punkty styczne, mogą się nawet ze sobą zazębiać. Praca społeczna i wolontariat nie muszą wieść w kierunku zdobycia określonej profesji, a podjęcie się jednej oraz drugiej aktywności może wynikać z tych samych motywów. Charakter pracy, długość działań, jakość ich wykonania, inspiracja do dalszego rozwoju osobowego uczestników tych form pomocy, także mogą być zbieżne¹².

Ponadto należy podkreślić, iż słowo «wolontariat» pochodzi od słowa łacińskiego *voluntas/voluntarius* i oznacza ogólnie dobrą wolę, dobrowolność, chęć.

Potocznie wolontariuszem jest każdy, kto dobrowolnie i świadomie podejmuje działania na rzecz innych, bez pobierania za to wynagrodzenia, przy czym «inni» są tutaj rozumiani jako osoby z nim niespokrewnione, bez więzi przyjacielskich czy koleżeńskich. Idea wolontariatu opiera się przede wszystkim na bezinteresownym słuźeniu innym. Według M. Załuskiej wolontariusze to ludzie podejmujący się pracy, aby pomagać innym bez wynagrodzenia, chcący poznać określony zawód, akceptujący zasady panujące w określonej placówce, respektujący osobowości oraz obyczaje jednostek, do których ich pomoc jest kierowana. Wcześniej działania wolontariuszy określano często jako działania filantropijne, pracę ochotniczą, służbę społeczną¹³.

Bycie wolontariuszem to bezpłatne działanie dla innych osób. Zachowanie takie, wynikające z wychowania, a nawet z tradycji, można byłoby nazwać wolontariatem. Można dodać jeszcze jedno ograniczenie: wolontariat to działalność wykraczająca poza relacje łączące nas z osobami bliskimi. Opieka nad członkami rodziny czy pomoc koleżeńska nie jest formą wolontariatu.

Można zauważyć, że zarówno w przypadku młodzieży w okresie dojrzewania, jak i dojrzałych osób wolontariat może pełnić bardzo ważną funkcję w rozwijaniu osobowości. Przedstawiciele różnych nurtów filozoficznych zauważają, że praca – również wolontariat, może pełnić korzystną rolę w procesie samorealizacji, a także w rozwoju osobowości. Wolontariat oprócz siły fizycznej człowieka angażuje również jego intelekt oraz emocje. Pozwala wykazać się indywidualnością, inicjatywą, a w szczególności odczuwać radość. Może być szansą na doskonalenie siebie. Szczególnie młodzieżowy wolontariat może okazać się skutecznym instrumentem kształtowania postaw prospołecznych. Czas, gdy młody człowiek dojrzewa,

¹¹ Zob. Z. TOKARSKI. *Wolontariat w Polsce. Raport z badań w latach 2000-2003*. Łódź 2008 s. 127.

¹² A. ROGUSKA. *Wolontariat – działania na rzecz jednostki i społeczeństwa*. Siedlce 2010 s. 28.

¹³ M. ZAŁUSKA. *Spoleczne uwarunkowania angażowania się w działalność organizacji pozarządowych*. W: *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*. Red. M. Załuska, J. Boczoń. Warszawa 1996 s. 95.

w sposób naturalny sprzyja rozwijaniu chęci pomagania innym. Podczas tego etapu wzrasta rola rówieśników i młody człowiek zyskuje samodzielność, pojawia się zainteresowanie światem i jest on otwarty na nowe doświadczenia. Wolontariat może być reakcją na potrzeby młodych ludzi. Młodzież ma sporo czasu wolnego do wykorzystania na pozaszkolne pasje, marzenia i zainteresowania. Nie musi poświęcać większości swojego dnia na pracę zawodową. Z tego powodu może w pełni wykorzystać ten czas na zajęcie się pomocą na rzecz innych¹⁴.

2. KWESTIA DETERMINANTÓW UCZESTNICTWA W WOLONTARIACIE

Wolontariat jest okazaniem realnej pomocy drugiemu człowiekowi, ponieważ każdy może zostać wolontariuszem i realizować się w najbardziej adekwatnym dla siebie obszarze, uwzględniając np. wiek, doświadczenie, ilość wolnego czasu, wykonywany zawód itd. Siły ludzkie (psychiczne i fizyczne) można rozpatrywać jako pewien rodzaj potencjału. To odkrywanie, a także wzmacnianie możliwości i zdolności jednostkowych oraz zbiorowych. Siłę wolontariatu można znaleźć we wszystkich cechach osobowych mobilizujących poszczególnych ludzi. Aktywność wolontariatu można przejawiać w każdej dziedzinie. W każdym z obszarów: edukacji, kultury, opieki, ekologii, bezpieczeństwa publicznego i zdrowia, organizowania czasu wolnego, życia religijnego, duchowego, akcji charytatywnych można się spełniać jako wolontariusz¹⁵.

Warto podkreślić, iż pojęcie, które jest bardzo związane z wolontariatem to altruizm. To świadome oraz celowe działanie prospołeczne, służące zadowoleniu innych ludzi, czasami wbrew swoim interesom, nakierowanym na podtrzymywanie, rozwój oraz ochronę interesów jednostek i wszelkich grup społecznych. Jednakże z drugiej strony dobroczynność, poświęcenie i ofiarność nie mogą być okazywane na siłę, ponieważ wówczas można mieć do czynienia z pseudoaltruizmem, czyli patologią altruizmu. W tego typu aktywności oraz zaangażowaniu sprawdzałyby się znana максима, zasada Hipokratesa, która brzmi: „Przed wszystkim nie szkodzić”. Dobre intencje przy nieudolnej pomocy mogą szkodzić nie tylko korzystającemu ze wsparcia, ale również osobie, która go udziela. Wyręczenie kogoś może wprawiać w zakłopotanie, przynosić upokorzenie bądź skutkować odtrąceniem oferty pomagającego. Każda taka reakcja może zniechęcić do dalszych działań społecznika i spowodować rezygnację z wszelkiej pomocy osobie potrzebującej¹⁶.

¹⁴ J. BINNEBESEL, A. JANOWICZ, P. KRAKOWIAK, A. PACZKOWSKA. *Pozamedyczne aspekty opieki paliatywno-hospicyjnej*. Gdańsk 2010 s. 54.

¹⁵ Zob. ROGUSKA. *Wolontariat* s. 30-31.

¹⁶ *Tamże* s. 31.

J. Karyłowski wspomina o dwóch typach altruizmu: motywowanym egzocentrycznie (zewnętrznie) i endocentrycznie (wewnętrznie). Altruizm egzocentryczny w centrum przyczyn podejmowania pomocy stawia osobę wymagającą wsparcia i z tego powodu uważany jest za bardziej potrzebny. Natomiast drugi opiera się na oczekiwaniach wewnętrznych, np. na zadowoleniu z siebie, zwiększonej akceptacji siebie lub dążeniu do uniknięcia złego samopoczucia, poczucia winy z powodu niezaangażowania się w pomoc albo nawet oczekiwania wdzięczności lub nagrody¹⁷.

Trzeba podkreślić, iż motywacja altruistyczna polega na potrzebie wzbogacenia życia bezinteresownymi działaniami dla innych. W motywacji afiliacyjnej zmierza się do utrzymania bliskich i ciepłych relacji z innymi osobami. Tym samym poszukuje się osób czy grup podobnie myślących, które zajmują się tym samym zagadnieniem lub też działalnością.

Obok altruizmu allocentrycznego bezinteresownego wyróżnia się również allocentryzm egocentryczny. Druga postawa to pomaganie nakierowane na zaspokajanie własnych potrzeb. Wolontariusz kierujący się tą postawą może oczekiwać potwierdzenia swoich działań, które mu pomoże w poszukiwaniu dobrze płatnej pracy, budowaniu kariery zawodowej. Pozwala mu także oczekiwać pochwał i nagród. Pomiedzy wspomnianymi postawami można wyróżnić dodatkową postawę pośrednią, zrównoważoną, będącą w tym przypadku złotym środkiem. Tutaj nie jest konieczne wyrzekanie się ideałów, osiągnięcie zysków z dobrze wykonywanej pracy zawodowej, przy jednoczesnym wsparciu pomocą innych¹⁸.

Wyróżnia się trzy kategorie działań wolontariatu¹⁹:

- działalność bezpośrednia, realizowana głównie w czasie wolnym,
- działalność, która towarzyszy pracy zawodowej (np. lekarza, prawnika, aktora),
- działalność pośrednia, realizowana poprzez dobrany i celowo wykorzystany obiektywny czynnik (np. poprzez media, sztukę itp.).

Warto dodać, iż w podejmowaniu decyzji o metodzie zaangażowania się w społeczną działalność, istotną rolę odgrywa motywacja, inaczej zespół procesów psychologicznych. Jednakże specyfika motywacji wolontariuszy w podjęciu pracy społecznej wynika z braku wynagrodzenia finansowego za wykonywaną pracę. Występuje różna motywacja do bycia wolontariuszem. Jest sześć różnorodnych czynników, w imię których wolontariusze podejmują swoje działania:

- wartość, czyli potrzeba umożliwiająca wolontariuszowi wyrażenie głęboko zakorzenionej wartości, np. altruizm i humanitaryzm; wolontariusze, którzy kierują

¹⁷ J. KARYŁOWSKI. *O dwóch typach altruizmu. Badania nad endo- i egzocentrycznymi źródłami podejmowania bezinteresownych działań na rzecz innych ludzi*. Wrocław 1982 s. 8.

¹⁸ ROGUSKA. *Wolontariat* s. 32.

¹⁹ Zob. A. J. SOWIŃSKI. *W poszukiwaniu ideału osobowości wolontariusza*. W: *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*. Red. B. Kromolicka. Toruń 2005 s. 95.

się takimi wartościami, uczestniczą w wolontariacie ze względu na chęć wsparcia innych,

- zrozumienie, czyli potrzeba nauki kolejnych umiejętności i wykorzystania ich w praktyce; wolontariusze tak motywowani dążą do odkrywania własnych zdolności i poszerzania swojej wiedzy,
- społeczność, czyli czynnik angażujący wolontariuszy w pracę w celu zwiększenia społecznych interakcji, wzmocnienia istniejących relacji i zdobycia aprobaty innych osób; wolontariusze, którzy pracują dla takich motywów, biorą udział w programach, w których mają możliwość nawiązania kontaktu z różnymi osobami również poprzez działanie w grupie,
- kariera, czyli czynnik, który znajduje się u podłoża potrzeby rozwinięcia własnego doświadczenia zawodowego oraz poszerzenia zasięgu możliwości zatrudnienia; celem społecznej działalności jest w tym wypadku powiększanie swoich możliwości związanych z nadchodzącą pracą zawodową,
- ochrona, czyli czynnik motywacyjny, który pełni rolę ochronną i służy zmniejszeniu niekorzystnego wpływu poczucia winy wobec nieszczęścia innych osób oraz zapobieganiu samotności; osoby takie włączają się do pracy społecznej z powodu potrzeby bycia przydatnym, co ma bardzo pozytywny wpływ na poczucie własnej wartości,
- wzmocnienie, czyli potrzeba mająca związek z tworzeniem pozytywnego obrazu siebie, poprzez zagwarantowanie sobie samodzielnego rozwoju; wolontariusze, którzy są motywowani tym czynnikiem zajmują się pracą prospołeczną, aby czuć się bardziej wartościowymi i potrzebnymi osobami.

Pragmatyzm nie dyskwalifikuje osoby, która chce być wolontariuszem. Młody człowiek może posiadać ambicje zdobycia dobrej pracy oraz bycia pomocnym. Można być wolontariuszem i zyskując dobre referencje, poszukiwać wymarzonej pracy lub równocześnie realizować się jako wolontariusz i etatowy pracownik. W dzisiejszych czasach pojęcie wolontariusza zmierza w stronę możliwości czerpania obustronnych korzyści. Każdy wolontariusz urzeczywistnia swoje chęci pomagania innym, zdobywania doświadczeń czy nawet przyuczenia do określonego zawodu itd. Jednocześnie instytucje pozarządowe aprobują działania wolontariatu, bo skutecznie włącza się w obszar pomocy społecznej. Organizacje, fundacje, stowarzyszenia i inne podmioty wpisują się w ten sposób w pomoc człowiekowi tam, gdzie nie sięga system pomocy państwowej²⁰.

²⁰ ROGUSKA. *Wolontariat* s. 32.

3. IDENTYFIKACJA KORZYŚCI PSYCHOLOGICZNYCH I SPOŁECZNYCH Z TYTUŁU UCZESTNICTWA W WOLONTARIACIE

Należy podkreślić, że wolontariusz wspomaga działalność jednostek i placówek, nabiera doświadczenia oraz nowych umiejętności w zawodzie. Poprzez pracę w wolontariacie zwiększa swoją atrakcyjność i zazwyczaj ułatwia sobie start w zawodowe życie, podnosi świadomość własnej samoakceptacji, wartości, kształtuje otwartość na nowe wyzwania i pomysły²¹. Poszerza on w ten sposób wiedzę na temat nowoczesnych, nieodpłatnych działań dla innych, umiejętnie, kreatywnie spędza czas wolny, poświęcając go innym. Wzbogaca też siebie i stwarza sobie możliwość samorealizacji. W codziennym życiu, zdominowanym przez pieniądź i pościg za dobrami materialnymi, wolontariusz stawia na pierwszym miejscu człowieka. Może on być bezinteresowny, choć każda działalność idzie w parze z otrzymywaniem w zamian czegoś (satysfakcji, doświadczenia, wiedzy)²².

Wolontariat może służyć zdobywaniu wiedzy o życiu, dzięki współpracy z doświadczonymi opiekunami, jak też obcowaniu z podopiecznymi.

Pomaga całym sobą – jego pomoc choremu w głównej mierze opiera się na sztuce komunikacji. Pomagając i niosąc pomoc, może jednocześnie zdobyć umiejętności, takie jak: nawiązywanie kontaktu, skuteczne słuchanie, efektywne komunikowanie się, okazywanie uczuć, czyli okazywanie otwartości na drugiego człowieka, udzielanie poczucia bezpieczeństwa. Trafnie ujmuje to A. Paczkowska:

[...] aby skutecznie się porozumiewać oraz efektywnie współpracować z innymi, trzeba postępować wobec innych tak, jakby oni sami chcieli, żeby wobec nich postępować. Przede wszystkim chodzi o to, aby opanować mowę ich językiem²³.

Ważne jest również, by wolontariat był postrzegany jak swego rodzaju kuźnia charakterów, obszar samorealizacji oraz zdobycia doświadczeń niezbędnych w późniejszej pracy zawodowej²⁴. Wolontariat jako sfera działania i nabywania doświadczeń oraz rozwiązywania problemów społecznych tworzy dobro dla ludzi go oczekujących i daje szansę na zaistnienie dojrzałego narodu i samodzielnej troski oraz dzielności etycznej²⁵. Wspieranie i zarządzanie kampaniami popierającymi aktywność wolontariacką przez państwo, instytucje, organizacje jest niezmiernie

²¹ Tamże s. 10.

²² Zob. D. MOROŃ. *Wolontariat w trzecim sektorze*. Wrocław 2009 s. 42.

²³ A. PACZKOWSKA. *Psychologiczne aspekty wolontariatu hospicyjnego*. W: BINNEBESEL, JANOWICZ, KRAKOWIAK, PACZKOWSKA. *Pozamedyczne aspekty opieki paliatywno-hospicyjnej* s. 30.

²⁴ A. CIESIOŁKIEWICZ. *Wolontariat szansą dla młodzieży*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002 nr 5 s. 10.

²⁵ L. WITROWSKI. *Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej (czyli jak bronić wolontariat przed woluntaryzmem – spojrzenie filozofa)*. W: *Wolontariat w obszarze* s. 31.

ważne, ponieważ wpływa również na obraz i społeczne postrzeganie wolontariusza. Wzmacnia to wizerunek jednostki chętnej do pomocy, uczy szacunku względem niej, buduje akceptację i umacnia zaufanie społeczne. Świadomość poparcia społecznego, państwowego jest elementem sprzyjającym rozwijaniu oraz umacnianiu się struktur wolontariatu. Wolontariat przynosi korzyści nie tylko osobie przyjmującej pomoc czy instytucji, ale także samemu wolontariuszowi²⁶.

Placówki, które korzystają z pomocy wolontariuszy, otrzymują następujące korzyści:

- wspomaganie działalności placówki,
- umacnianie zdania o potrzebie funkcjonowania danej instytucji,
- budzenie zaufania społecznego do placówki,
- budowanie wizerunku otwartości głównie na społeczne inicjatywy,
- wolontariusz jako łącznik pomiędzy placówką a społecznością,
- inicjowanie nowych przedsięwzięć oraz rozszerzanie swojej działalności,
- wzmacnianie efektywności działań,
- zwrócenie uwagi na osoby najsłabsze i najbardziej cierpiące,
- reklamowanie działalności placówki.

Jednostki, które korzystają z pomocy wolontariuszy, posiadają korzyści następujące:

- stykanie się z autentycznym pragnieniem niesienia pomocy,
- kontakt z innym człowiekiem, jego motywami, osobowością,
- wzmacnianie wiary w drugiego człowieka, całkowita bezinteresowność działań,
- stwarzanie większej możliwości na szansę bardziej wnikliwego rozpoznawania potrzeb oraz ich zaspokajania poprzez indywidualność kontaktów,
- obcowanie z wolontariuszem buduje przestrzeń duchową, związaną ze stroną emocjonalną funkcjonowania człowieka,
- budowanie kompromisów oraz zachowań asertywnych.

Wolontariusze z własnej działalności mają poniższe korzyści²⁷:

- wymiana doświadczeń,
- nabywanie doświadczeń w pomaganiu i wszystkich innych związanych z tą aktywnością,
- uczenie się adekwatności dostarczania pomocy do potrzeb i sytuacji osób z niej korzystających,
- zdobycie nowych umiejętności, np. lepszego wykorzystania wolnego czasu lub organizacji pracy,
- nauka pracy w grupie, asertywność, budzenie skłonności do poświęceń,
- spontaniczne doświadczanie zawiłości i komplikacji losów oraz charakterów ludzkich,

²⁶ ROGUSKA. *Wolontariat* s. 39.

²⁷ *Tamże* s. 40.

- zwiększanie atrakcyjności w oczach pracodawcy jako potencjalnego pracownika,
- podnoszenie świadomości własnej wartości, wzmacnianie i budowanie samoakceptacji,
- osiąganie satysfakcji z niematerialnych dóbr,
- wpływanie na kształt życia społecznego, czyli satysfakcja z osobistego wkładu w kierunku opieki społecznej i rozwoju pomocy,
- kształtowanie otwartości na nowe wyzwania i pomysły.

Jednakże wolontariat przynosi korzyści również państwu i społeczeństwu. Pomaga budować społeczeństwo obywatelskie, które ponosi odpowiedzialność za dekrety, ustawy i stwarzanie warunków do oddolnych społecznych inicjatyw. Wolontariat pozwala w odpowiedzialny sposób pochylać się nad drugą osobą, budując wizerunek państwa otwartego oraz opiekuńczego. Stwarza dogodne warunki szczególnie dla rozwoju różnych rodzajów społecznego wsparcia. Przyczynia się do podnoszenia edukacyjnej świadomości uwzględniającej społeczny charakter jednostki oraz konieczność okazywania jej wsparcia. Jeżeli wolontariat w określonym kraju wzrasta prężnie i ma poparcie zarówno organów państwowych, jak i samego społeczeństwa, wówczas dany kraj jest postrzegany przez inne narody jako państwo opiekuńcze, zwane także państwem socjalnym, nakierowanym na człowieka, otwartym na inicjatywy społeczne, wrażliwym na potrzeby innych, wspierając osoby, które poświęcają się dla innych. Państwo akcentując ważność oraz ukazując potrzebę i wsparcie dla tworzenia się bądź rozwoju oddolnych inicjatyw społecznych, kreuje alternatywę dla rozwiązań rządowych i samorządowych. Natomiast o wkładzie w rozwój obywatelskiego społeczeństwa świadczą funkcje, jakie są przypisywane organizacjom pozarządowym (funkcja dawania pomocy, „wypełniania luk”, „rozszerzania wyboru”, rzecznictwa, pomocy wzajemnej, grupy nacisku, strażnika wartości)²⁸.

Wolontariusze poniekąd zastępują wielu etatowych pracowników, którym trzeba byłoby wypłacać pensje, a samo państwo w taki sposób oszczędza środki. O identycznym typie ekonomicznego spojrzenia na sposób oszczędzania i pomoc wolontariuszy wspominali choćby A. Naumiuk²⁹ czy A. Olubiński³⁰.

Z kolei warto zauważyć, iż wolontariat jako specyficzny styl życia i sposób uprawiania życiowej filozofii nabiera charakteru realizowanej społecznej roli, nadaje życiu specyficzny wymiar oraz przenika wszystkie sfery jego istnienia³¹. Uczestnicząc w życiu społecznym, sam wolontariat daje poczucie bezpieczeństwa,

²⁸ S. LASKOWSKA. *Rozwój sektora pozarządowego jako odpowiedź na rosnące potrzeby społeczne wobec instytucji pomocowych*. W: *Wolontariat w obszarze* s. 202.

²⁹ A. NAUMIUK. *Edukacja i aktywizacja społeczna w organizacjach pozarządowych. Przykład ruchu United Way*. Warszawa 2003 s. 206.

³⁰ Zob. A. OLUBIŃSKI. *Humanistyczno-edukacyjne wartości wolontariatu w przygotowaniu do pracy socjalnej*. W: *Wolontariat w obszarze* s. 51-52.

³¹ P. STAWIARSKA. *Wolontariat hospicyjny. Perspektywa interdyscyplinarna*. Warszawa 2011 s. 50.

przynależności, stwarza możliwość otrzymania zwrotnych informacji dotyczących własnej osoby oraz początków do formułowania oczekiwań wobec innych³². Wolontariusz to typ zdrowego człowieka, zwłaszcza w sferze psychospołecznej. Istotne znaczenie mają: doświadczenie integracji społecznej i wsparcia, zdystansowanie się od osobistych problemów poprzez kontakt z trudnościami innej osoby, doświadczenie poczucia istoty życia, własnej kompetencji i skuteczności, aktywny styl życia i doświadczenie pozytywnych emocji. Każdy z takich mechanizmów pozytywnie wpływa na psychospołeczną sferę wolontariusza, modyfikując działanie jego organizmu. Wolontariusze w mniejszym stopniu odczuwają fizyczne dolegliwości, dzięki umiejętności zdystansowania się do samego siebie korzystniej oceniają ogólną kondycję fizyczną, samopoczucie psychiczne, lepiej sobie radzą ze stresem, odczuwają spokój, umieją się relaksować, odczuwać satysfakcję z własnego życia³³. Jakość życia wolontariusza jest lepsza niż u przeciętnego człowieka. Altruizm wolontariusza przedłuża życie pod warunkiem, że powodem jego działania jest chęć niesienia pomocy innym, a nie samemu sobie³⁴.

Wolontariat może oddziaływać modyfikująco na charakter wolontariusza. Impulsem do rozwoju charakteru lub jego zmiany (pozytywnej bądź negatywnej) mogą być: znaczące osoby, role społeczne, jakie pełni jednostka, powtarzające się doświadczenia. W literaturze, która dotyczy wolontariatu, wiele uwagi jest poświęcone pozytywnej roli wolontariatu podczas kształtowania się osobowości wolontariusza.

Wolontariat może w pewnych sytuacjach być czynnikiem negatywnie wpływającym na charakter. Może to nastąpić wtedy, gdy wolontariusz jest niewystarczająco gotowy do swojej pracy lub kiedy nie ma odpowiednich osobowościowych predyspozycji, które są niezbędne w pomaganiu drugiemu człowiekowi³⁵.

Natomiast dorosły wolontariusz może przejść przemianę jakiejś części swojej osobowości. Może odmienić swoje postawy względem życia, skończyć ze swoją przeszłością, poprawić swoje umiejętności społeczne, dojrzeć emocjonalnie, uświadomić sobie swoje motywy pracy w wolontariacie i zobaczyć, skąd pochodzą. Wreszcie może doświadczyć momentu we własnej posłudze wolontariackiej, w którym samo dawanie stanie się ważniejsze od brania. Oznacza to, że wyłącznie z samego niesienia pomocy zaczną czerpać radość i satysfakcję. Warunkiem jednak takiego przebiegu zdarzeń jest prawidłowy rozwój wolontariusza oraz dojrzałość jego opiekuna. Reasumując, wydaje się, że podsumowanie zysków niematerialnych płynących z pomocy innym, wraz ze wszystkimi niebezpieczeństwami, jakie niosą ze sobą, świadczy na korzyść propagowania idei wolontariatu wśród

³² Tamże s. 51.

³³ STAWIARSKA. *Wolontariat hospicyjny* s. 53.

³⁴ Tamże s. 54.

³⁵ PACZKOWSKA. *Psychologiczne aspekty* s. 37.

młodzieży i osób starszych. Wolontariat posiada siłę oddziaływania na wszystkie osoby, które znajdują się w jego obszarze. Ma moc zbliżania wszystkich ludzi do sedna człowieczeństwa. To nie jest wyłącznie filantropia, ale może stać się metodą na życie wynikającą z wrażliwości na drugiego człowieka³⁶.

WNIOSKI KOŃCOWE

Jak wykazała powyższa analiza, wolontariat jest jedną z form bezinteresownej pomocy człowiekowi, który jej potrzebuje. Każdy człowiek jest niepowtarzalną jednostką, posiadającą różny charakter i upodobania. Osoba, która wybiera wolontariat oraz chce pomagać ludziom, powinna mieć specyficzne cechy osobowości. Jest ich dużo i nie sposób wymienić wszystkich. Każdy człowiek, zanim zostanie wolontariuszem, miewa obawy oraz wątpliwości, czy podoła wszystkim obowiązkom, czy posiada umiejętności i wiedzę potrzebną do bycia aktywnym społecznie. Ważna jest pewność decyzji, iż chce się zostać wolontariuszem i przekonanie, że to, co się robi stanowi wsparcie oraz pomoc osobom potrzebującym. Rzetelność i odpowiedzialność powinny być cechami priorytetowymi. Bardzo ważna jest również wytrwałość w pracy na rzecz drugiego człowieka, konsekwencja i upór w podążaniu do wyznaczonych celów. Należy stwierdzić, że to, jaki powinien być wolontariusz, zależy w dużej mierze od charakteru i miejsca pracy. Inni ludzie są potrzebni w placówkach, które zajmują się pracą z samymi dziećmi, a innych umiejętności potrzebują osoby do pracy w hospicjum.

Wolontariat jest towarzyszeniem, czyli poświęcaniem własnego czasu innym ludziom. Mimo swej nieodpłatności, przynosi korzyść wszystkim podmiotom, które włączają się w jego realizowanie. Kształtuje podstawowe odruchy ludzkie, umacnia systemy wartości, wskazuje ważne dylematy współczesnego człowieka. Jest szansą, aby zdobyć nowe umiejętności, szansą na poznanie wielu ciekawych ludzi i świata. Ponadto może być sposobem na twórcze i aktywne przetrwanie czasu bezrobocia albo na samotność. Pozwala oderwać się od obowiązków dnia codziennego i stwarza szansę na rozwój osobowości. Ogólnie rzecz biorąc, łączy społecznie i wyczuła wrażliwość. Wolontariat to nieocenione źródło uzyskiwania i podwyższania społecznych kompetencji każdego człowieka. Dzięki niemu każdy ma okazję odkryć tkwiące w nim talenty, nawiązać nowe przyjaźnie oraz znajomości. W ten sposób może odnaleźć poczucie sensu pomagania drugiemu człowiekowi. Poprzez działalność w różnych instytucjach wolontariusz ma satysfakcję, że robi coś dobrego nie tylko dla samego siebie, ale także dla innych.

Należy uznać, że postawiony cel, polegający na przedstawieniu uwarunkowań, determinantów i efektywności w ramach wolontariatu na rzecz potrzebujących,

³⁶ *Tamże* s. 40.

został osiągnięty. Na podstawie niniejszych rozważań można wysnuć wniosek, że w ramach wolontariatu można ofiarować swój czas innym ludziom, można również podzielić się swoją wiedzą i posiadanymi umiejętnościami. Każda pomoc jest potrzebna: zbiórki funduszy na różnorodne cele, wsparcie osób starszych i chorych w pracach domowych, pomoc w przedszkolach czy hospicjach. Bez pomocy wolontariuszy i ich wysiłków nie byłoby możliwe przeprowadzenie tak wielu akcji charytatywnych. Poza tym sam wolontariat ma za zadanie również budować wiarę w siebie oraz we własne możliwości. Jest dla każdego człowieka szansą na stworzenie sensu życia. Wielu ludzi podkreśla, że warto pracować dla innych dlatego, że wdzięczność i ich uśmiech są bezcenne, podobnie jak odczuwana satysfakcja z każdej dobrze zrealizowanej pracy. Wolontariat przede wszystkim uczy wrażliwości na drugiego człowieka.

CONDITIONING, DETERMINANTS AND EFFICIENCY WITHIN THE SCOPE
OF VOLUNTARY SERVICE FOR PEOPLE BEING IN NEED

S u m m a r y

The main idea of this article is the voluntary work while the main goal is the verification of problematic behaviour of voluntary service for people in need. It has been put a thesis that the strength of voluntary work may be found in all people who want to help others. The activity of voluntary service was investigated in each area of social activities. You can find volunteers in different fields: education, culture, taking care, ecology, health and safety, organizing free time, religious life, charity events. There are three parts in this work. The most important issues are: voluntary work as helping people, reasons of being volunteers, psychological and social benefits of being volunteers. There are considerations about consumerism and influences with motivation for becoming volunteers. There is a detailed analysis of the literature about voluntary work. The main goal of this work is consistent with our thesis.

Thum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: wolontariat, praca społeczna, pomoc potrzebującym, uczestnictwo.

Key words: voluntary service, social work, help for people in need, participation.